

Yeni Üniversiteler: Bölmek/Çıkarmak mı? Yoksa Toplamak/Çarpmak mı Daha İyi?

Prof. Dr. Ahmet AYPAY

Nur topu gibi yeni 15 üniversitemiz kuruluyor. Hayırlı olsun! Bu üniversitelerin kurulmasına ilişkin, YÖK veya herhangi bir kuruluşun hazırladığı bir rapor gördünüz mü? Ben görmedim. Böyle bir rapor varsa, lütfen bana da gönderin bir okuyalım. Bol öğrencimiz, bol mezunumuz olacak ve esnaf bayram edecek. Öğrencilerde haklı olarak mezun olunca “istihdam” talep edecek. Onlara ne cevap vereceğiz? Mezun olacak gençlere, onların ana-babalarına verilecek cevabımızı şimdiden düşünmek durumundayız. Bu yazının amacı yeni üniversiteler kurulurken, bu kurumların kurulma nedenlerini, amaç ve işlevlerini sorgulamaktır.

Yeni üniversitelerin kurulması hangi rasyonel analize dayanmaktadır? Kurulacak üniversiteler için kimler, hangi raporları hazırlamışlardır? Bir hamlede onlarca üniversite kurmanın mantığı nedir? Rekabet ettiğimiz ülkeler bu işi nasıl yapıyor? Onlara tabii ki bakmak zorunda değiliz, ama o zaman kendi mantığımızı ve modelimizi ortaya koymak durumundayız. Plansızlıktan şikâyet ediyoruz. Oysa 1992 yılında kurulan 22 devlet üniversitesi için, 1988 yılında Devlet Planlama Teşkilatı bu üniversitelerin kurulmasını talep de dâhil olmak üzere belirlenen bazı kriterlere göre rapor hazırlamıştı. Galiba artık rapor da hazırlamaya gerek görmüyoruz.

Eğitime yapılan yatırımlar her zaman desteklenmelidir. Ancak, bu yatırımların daha verimli alanlara yapılması ve ülkemize getirisi incelenmelidir. Basından takip edebildiğimiz kadarıyla, bu üniversitelerin bölünmesinin altındaki temel mantık “hormonlu üniversite” olarak adlandırılan bazı üniversitelerin öğrenci sayılarının fazla olmasıdır. Kusura bakmayın ama yükseköğretim literatüründe “hormonlu” üniversite diye bir kavram yok. İleri sürülen başka bir argüman, üniversiteleri uzmanlaştırmaktır. Son olarak, meslek yüksekokullarının öğrenci sayılarının fazla olması diğer bir destekleyici görüş olarak sunulmaktadır. Kadrolaşma farklı bir neden olarak ima edilmektedir. Sosyal medyada birkaç cümlelik eleştirilerden başka olumsuz bir görüş bulunmamaktadır.

Ancak, kendimizi sürekli karşılaştırdığımız ülkeler bunu nasıl yapıyor? Bunlardan bir örnek, 2011 yılında “Yükseköğretimde Verimlilik ve Etkililik: Birleşik Krallık’ta Üniversitelerin Verimliliği ve Modernizasyonu Görev Grubu’nun Raporu”dur. Bu rapor 15 üniversitenin görüşü alınarak hazırlanmıştır. Bu yeterli olmamış ve buna ek olarak, çok geniş bir üniversite, iş dünyası, üniversiteler birliği, üniversite rektörleri birliği, hükümet de dâhil olmak üzere, Google’dan ve kamu-özel sektör dâhil 48 kurum ve kuruluşu danışılarak hazırlanmıştır. Görüş alınan ve veri toplanan kurum-kuruluş sayısı toplam 63’tür. Ayrıca, Komisyona katkı veren tüm kişiler de bulunmakta ve bu kişi ve kuruluşların isimleri de raporun eklerinde sunulmuştur.

Bu raporun hazırlanmasının dört üst düzey amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yükseköğretim sektörünün verimli çalışmasını sağlayan faktörlerin belirlenmesidir. İkincisi, bu kurumların çalışmasını daha verimli hale getirme potansiyelini değerlendirmektir. Üçüncüsü, verimli çalışmalarının önündeki engelleri belirlemek ve kaldırılması için öneriler sunmaktır. Sonuncusu

ise, yükseköğretim sektörünün harcanan kamu ve özel para/yatırımlar karşılığında ne değer ürettiğini araştırmaktır.

Bu rapor araştırma ve öğretim gibi üniversitelerin temel görevlerine de odaklanmamaktadır. Dolayısıyla büyük ölçekli kurumsal işbirliği ve birleşme gibi alanlara odaklanmamaktadır. Odaklandığı alan, daha çok destek hizmetleridir. Bunun için, verimlilik için neler yapıldığı ve neler yapılabileceği, veri analizleri-izleme için hangi kıyaslamaların kullanılması gerektiğini belirlemek, yönetsel ve destek hizmetleriyle bunların nasıl ortaklaşa geliştirilebileceğini, altyapı-bina-araç/gereçlerin nasıl daha etkili kullanılabileceği, insan kaynakları uygulamalarının ve stratejilerinin neler olacağıdır.

Üniversitelerin öğrenci sayılarının artması ve büyümesi için farklı amaçlara öncelik veren farklı argümanlar bulunmaktadır. Üniversite sisteminin genişlemesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, üniversiteler arası birleşme yaygın hale gelmiştir. Burada önemli nokta en iyi öğretim elemanları ve öğrencileri bünyelerine katmak için yapılan rekabettir çünkü bu hem niteliğin artmasını hem de araştırma, öğretim ve topluma hizmet misyonunun daha iyi yerine getirilmesine hizmet edebilir. Kurumsal büyüklük, piyasadan çok etkilenen vakıf (özel) üniversiteler için çok daha önemlidir. Hem kamu hem de özel üniversiteler için en temel sorun; üniversitelerin kalite, sürdürülebilirlik, eşitlik ve etkili bir biçimde yükseköğretim sisteminin temel amaçlarına ne derece hizmet ettiği.

Üniversitelerin öğrenci sayısının büyüklüğü kendi başına kötü bir durum değildir. Üniversitenin kendi misyonu ve öğrencilerine ne kazandırmak istediğiyle ilgili bir durumdur. Örneğin, büyük (devlet) üniversitelerinin uluslararası düzeyde araştırma ve eğitim öğretim yapma şansı daha yüksektir. Böyle bir üniversite öğrencilerine daha gelişmiş bir alt-yapı, daha fazla işbirliği olanakları, daha üst düzey teknik ekipman satın alma ve daha uzmanlaşmış ağlara ulaşma şansı verir. Böylece, daha fazla alternatif oluşturur ve seçenek sunarak çok daha nitelikli bir öğrencilik yaşamı hazırlayabilir. Öğrencilere daha çok ders dışı sosyal ve sportif etkinlikler sunabilir, çok daha farklılaşmış bir kültürel çevre hazırlayabilir.

İngiltere’de 2012 yılında Londra Üniversitesi Eczacılık Fakültesiyle Londra Üniversite Akademisi (UCL) birleşmiştir. Londra Üniversitesi Eğitim Enstitüsü’de daha sonra Londra Üniversite Akademisi ile birleşerek öğrenci sayısını 38,000’e çıkarmıştır. Birleşme gerekçesi olarak ise, finansal güçlü olma, ortak akademik vizyon ve sürdürülebilirlik olarak açıklanmıştır. Yeni ufuklar keşfetme ve yüksek-teknoloji ekipmanları satın alabilmenin değeri diğer faktörler açıklanmıştır. Bu örnekler birebir yol gösterici olmayabilir. Ancak, büyüme veya küçülmenin gerçekçi temellere dayanması gerektiği ortadadır.

Buna karşın, küçük üniversiteler öğrencilere daha sıcak bir eğitim ve öğretim ortamı ve daha kişisel bir öğrencilik deneyimi sağlayabilir. Örneğin, İngiltere’de diğer üniversiteler öğrenci sayısını artırırken, Oxford ve Cambridge Üniversitesi lisans öğrenci sayısını artırmamıştır çünkü bu kurumlar tarihsel olarak uyguladıkları danışmanlık uygulamasının sürmesinden yanadırlar.

ABD’de özellikle elit vakıf üniversiteleri olarak bilinen Sarmaşık (Ivy) Ligi üniversiteleri niteliğe verdikleri önemle bilinmektedir. Bu üniversiteler lisans öğrenci sayısını hızlı bir biçimde artırmazlar çünkü nicelik artışının nitelik sorunlarını ortaya çıkaracağı açıktır. Yine lisans öğretimine özel önem veren, Serbest/Özgürleştirici Sanatlar (Liberal Arts) olarak adlandırılan, küçük ama oldukça maliyetli üniversiteler bulunmaktadır. Bu üniversiteler genel analitik kapasiteye, etik ilkelere ve sorgulamaya önem verir.

Ülkemizde üniversiteleri bölme nedenlerinden biri olarak gösterilen Meslek Yüksekokulları (MYO) na gelince, bunların da yükseköğretim sistemimizde öğrenci sayısının yaklaşık % 40’ını oluşturmaktadır. Bu kurumların geleneksel olarak güçlü olan ve kendi kültürünü oluşturanları (yaklaşık sayısı 60-70 dolayında) haricindekiler dört yıllık üniversite sistemi içinde kaybolup gitmektedirler. Öğrenci ve öğretim elemanları da büyük sorunlar yaşamaktadırlar. Bu kurumlar pratik eğitim veren okullardır ancak teorik eğitim veren üniversiteler bünyesinde yer alırlar. Öğretim elemanları pratik eğitim vermekle yükümlüdür, ancak yükselmek için teorik çalışmalar yapmak durumundadırlar. Genellikle küçük birimlerdir ve kapasiteleri sınırlıdır. Yöneticileri bile rektöre yakın isimlerden oluşur ve bu yöneticilerin birçoğu bu kurumları sahiplenmez (sahiplenen küçük bir grubu tenzih ederim). Sonra da Meslek Yüksekokulları neden tercih edilmiyor, mezunları neden iş bulamıyor diye düşünüp duruyoruz. Meslek Yüksek Okulları il düzeyinde bağımsız kurumlar haline getirilmelidir. Artık bu okulların kendi geleceklerini belirleme ve ülkeye misyonlarına yakışır bir biçimde hizmet etmelerini sağlamak zorundayız.

Üniversitelerde kadrolaşma konusuna gelince, nitelik artmadıkça kadroları kimin, hangi görüşten insanların doldurduğu hiç fark etmez. Bunun ülkeye hangi görüşten olursa olsun, bir fayda getirmediğini gördük. Halbuki, bu kurumlardan bazılarını uluslararası düzeyde rekabet edebilir, insanlığa hizmet edebilecek kurumlar haline getirirsek, ülkemiz de bundan çok büyük fayda sağlayacaktır. O zaman bu kurumlardaki kadroların hangi görüşten olduklarının bir önemi olmayacaktır.

Üniversitelerin bölünmesi konusundaki tüm argümanlar birlikte değerlendirildiğinde, büyüme ve küçülmenin aslında rasyonel bir temelini olmadığı görülmektedir. Dünyada ilk 10’a giren üniversitelerin öğrenci sayıları 20.000’in altında, ilk yüzdekilerin toplam öğrenci sayıları ise 50.000’in altındadır. Burada önemli olan, öğretim elemanı ile öğrenci oranı ve bunların niteliğidir. Yani öğretim elemanlarının atama-yükselme ve öğrenci seçme kriterleridir. Bunlar da bu yükseköğretim kurumlarının vizyon ve misyonlarının bir yansımasıdır. Ne yaparsak yapalım, bir vizyona ve misyona bağlı olarak yapmamız ve bunlara ulaşmak için kaynak ayırmamız ve bunu kullanmada kurumlara esneklik tanımamız gerekmektedir. Bunlar yoksa, bölsek de, çıkarsak da, toplasak da, çarpsak da bir yere varamayız. Bunu teknik üniversite olarak veya yüksek teknoloji enstitüsü olarak kurulanlar da aynlaşıyor/taklitçi bir yol izliyorlar, meslek yüksekokulları da aynı yolu izlemeye çalışıyor. Arada bir fark kalmıyor. Kısaca, yükseköğretimde yaptığımız değişiklikler maalesef iyi bir sonuç vermeyecek ve aynı şeyleri defalarca tekrar etmeye devam edeceğiz. Bunu yaparken de papağana döneceğiz. Yeni bir şey söylemek mümkün olmayacak.